

Písma

Základem každého dokumentu jsou písma. Pokud nás ale zajímá jejich tvar a jiné vlastnosti, pak ale mluvíme o písmu. Písmo vzniklo jako potřeba zaznamenávat informace. Předchůdcem písma byly piktogramy (obrázky). Nebyly závislé na jazyce. Dnes se piktogramy používají pro orientační značení (na letištích, v nemocnicích, ...)

1. Historie písma

Mezi nejstarší písma patří:

Písmo klínové (oblast Mezopotámie). Prošlo vývojem od piktogramů, přes slovní písmo až ke slabikovému. Směr mělo zleva doprava.

Egyptské písmo prošlo podobným vývojem jako písmo klínové. Obrázkové písmo se používalo dlouho a bylo schopno vyjádřit všechno. Byla to propracovaná soustava. Psalo se zprava doleva.

Čínské písmo se udrželo v podobě slovního písma dodnes. Psalo se zprava doleva a shora dolů. Japonci a Korejci čínské písmo převzali a zjednodušili na slabikové.

Historie písma dnes používaného v Evropě začíná u Féníčanů (více než 3000 let př. n. l.). Díky tomu, že Féníčané byli obchodníci, tak jejich písmo převzalo mnoho národů.

Řekové přidali do abecedy znaky pro samohlásky. Měli 24 písmen. Přešli postupně k psaní zleva doprava. Z řeckého písma se vyvinula dnešní evropská písma – latinka, azbuka a dnešní řecké písmo.

Velká písma latinské abecedy dochovala svůj tvar z období Říma, malá písma pocházejí z doby Karla Velikého. Kromě kapitálek se ve starém Římě vyvíjela i kurzíva. Zlom ve vývoji latinských písem nastal vynálezem knihtisku. Používání diakritických znamének pro českou abecedu zavedl Jan Hus. Česká abeceda má 39 písmen (bez q, w, x). Pro zápis čísel se dnes v Evropě používá desítková soustava a arabské číslice.

2. Soubor znaků

a b c ...	malá písma – minusky (minuskule)
A B C ...	velká písma – verzálky (majuskule)
1 2 3...	čísllice (existují verzálkové i minuskové, ale počítačové fonty je nemají)
ˇ ‘	diakritická znaménka – akcenty (ř, ž, á, ... akcentované znaky)
. , ?	interpunkční znaménka
() []	závorky
„ “	uvozovky
+ – =	matematická znaménka
\$ & §	různé další znaky

3. Typy písma

Podle kresby znaku rozlišujeme různé typy písma. Každý typ písma má svoje jméno.

Důležité znaky charakterizující typ písma:

- způsob zakončení tahu (má / nemá patku)
- má-li patku, její přechod na hlavní tah (oblý / ostrý přechod)
- stínovaný / nestínovaný tah
- je-li tah stínovaný, směr stínování, kontrast mezi silným a slabým tahem
- duktus – síla tahů
- proporce písma

4. Klasifikace písem

Písma bývají pečlivě propracovanými grafickými díly. Vycházejí z historických a vývojových skutečností. Každý stát má vlastní klasifikaci tiskových písem, která vychází z jeho vlastního, specifického vývoje. Třídění je proto mnohdy velmi rozdílné. Z podnětu Mezinárodního typografického svazu (ATYPI) se tisková písma třídí do deseti skupin.

4.1 Renesanční antikva

- Malý rozdíl v tloušťce hlavních a vedlejších tahů
- Osa stínu oblých tahů je dost šikmá
- Serify jsou ploché, dosti tlusté, horní serify minusek šikmé, někdy až klínové, se zřetelným vydutím horní hrany
- Serify přecházejí do dřívku s výraznými oblými náběhy

Typická písma: Horley, Cloister, Centaur, Bembo, Poliphilus, Garamond, Plantin, Caslon, Figural, Praha, Menhart antikva, Perpetua

4.2 Barokní antikva

- rozdíl hlavních a vedlejších tahů je výraznější než u renesanční antikvy
- osa stínu oblých tahů je méně šikmá, u některých písmen je již skoro kolmá nebo kolmá
- serify jsou tenčí, méně šikmé, s nepatrným vydutím nebo bez něho,
- oblé náběhy jsou nepatrné

Typická písma: Baskerville, Fournier, Times New Roman

4.3 Klasicistická antikva

- rozdíl hlavních a vedlejších tahů je značný (tlustý, vlasový)
- osa stínu oblých tahů je důsledně kolmá
- serify jsou vodorovné, obvykle vlasové
- serify nasazený do dřívku bez náběhu nebo s neznatelným náznakem náběhu

Typická písma: Didot, Bodoni, Walbaum, Teimerova antikva, Century

4.4 Tučná antikva

- diferenciace tahů je extrémní, vedlejší tahy jsou vlasové, hlavní zesíleny do krajnosti
- osa stínu je důsledně kolmá
- serify jsou tenké, většinou vlasové. vodorovně nasazené

- jsou bez náběhů nebo s nepatrnými oblými či trojúhelníkovými náběhy
- Podskupina úzká tučná antikva má tytéž prvky kresby, ale celá kresba písmene je extrémně zúžená, minusky mají velkou střední výšku (poměr střední výšky k výšce dotahů je až 1:3)

Typická písma: Falstaff, Normande, Liliom

4.5 Egyptienka

- hlavní a vedlejší tahy se liší v tloušťce jen nepatrně nebo vůbec ne
- u písem s diferenciací tahů je osa stínu důsledně kolmá
- serify jsou deskovité, vodorovně nasazené, opticky v tloušťce shodné s hlavními tahy

Typická písma: Beton, Memfis, Rockwell

Podskupina clarendon: Egyptienky s mírně diferencovanou tloušťkou tahů a deskovými serify, které vždy přecházejí do dřívků oblými náběhy.

Typická písma: Egizio, Volta, Neutra, Public

Podskupina italienka: Serify jsou tlustší než hlavní tahy, jsou nasazené s náběhy nebo bez nich a stávají se opticky dominujícím prvkem kresby.

Typická písma: Figaro, Pro Arte, Playbill

4.6 Bezpatková písma

- část písem této skupiny má stejnou nebo takřka stejnou tloušťku tahů, část má naopak tloušťku tahů značně diferencovanou
- u písem s diferenciací tahů je osa stínu důsledně kolmá
- serify naprosto chybějí

Typická písma: Vega, Maršův grotesk, Sondergrotesk, Orion, Univers, Helvetica, Futura, Gill Sans, Cantoria, Optima, ...

4.7 Skripty

Tato skupina zahrnuje všechna písma nesoucí stopu psaného původu mimo vyznačovací italiky. Patří sem novodobé unciály, formální skripty, mědirytecké i volné skripty, psané perem, štětcem nebo libovolným tupým nástrojem. Tvar, tloušťka tahů, osa stínu, serify – to vše je dáno volbou psacího nástroje a mírou autora temperamentu. Jsou tedy tyto prvky u každého písma individuální.

Typická písma: Česká unciála, Post antikva, Arabela, Ariston, Flott, Diskus, Palace script, ...

4.8 Zdobená písma

Jedná se o velmi širokou skupinu písem, zahrnuje tedy:

- a) písma všech ostatních skupin, jež mají oproti původní kresbě přidány jakékoliv zdobné prvky: patří sem tedy samostatná písma nebo grafické varianty existujících písem s vrženým světlem do kresby, obrysová, konturovaná, šrafovaná, dekorovaná rytecky v ploše, šablonová, negativní, stínovaná plastická,
- b) písma, nemající v ostatních skupinách svůj předobraz a používaná v akcidenční práci jako dekorativní: písma ornamentalizovaná tvarem, fantazijní novotvary 20. století, figurální, ...

Typická písma: Fournier-le-Jeune, Empiriana světlá, Memfis Luna, Monument, Prisma, Futura Black, Gill Sans Shadow, Herold, Cooper Black, Manuskript

4.9 Lomená

Tato skupina zahrnuje všechna lomená písma, vzniklá v průběhu pěti století od Gutenbergova vynálezu. Jednotlivé podskupiny se liší především mírou důslednosti, s jakou jsou lomeny tahy především minusek. Jsou to: textura, rotunda, švabach, fraktura, civilité a široké gotické písmo.

4.10 Nelatinková písma

Jsou to všechna písma, která jsou kreslená na jiné než latinkové grafické osnově.

Patří sem:

- všechna slovanská písma (graždanka, bulharské, srbské)
- řecké písmo
- písma orientální a exotická

5. Stupeň písma

Stupeň písma vyjadřuje určitým způsobem výšku (velikost) písma.

Vlastní výška písmen závisí na typu písma. Různá písma téhož stupně mohou mít různé výšky odpovídajících písmen.

Správné používání stupňů písma

- 6–7 slovníky, jízdní řády, telefonní seznamy, poznámky, vysvětlivky
- 8 noviny
- 9 časopisy
- 10 většina knih
- 11, 12 učebnice, knihy většího formátu
- 14 dětské knihy

6. Šířka písmen

Šířka se určuje pomocí relativní míry. Nejčastěji používaný systém rozdělí čtverčik na 18 jednotek. Šířka kuželek jednotlivých písmen se pak vyjadřuje v těchto jednotkách. Všechny číslice mají stejnou šířku. Šířky písmen se liší pro různé typy písma.

Proporcionální - Typografická písma, která mají různě široká písmena. Převážná většina písem je proporcionálních.

- patkové (Times New Roman, Book Antiqua, Garamond) – jsou nejčitelnější
- bezpatkové (Arial, Arial Narrow, Tahoma, Verdana, Century Gothic) – hodí se pro textové nápisy, či krátké textové útvary, je graficky nejuhlednější

Neporcionální - Písma, která mají všechna písmena stejně široká. Nejznámější neporcionální písmo je zřejmě Courier.

7. Estetika dokumentu

7.1 Druhy řezů písem

Řez písma je varianta písma, která se svou kresbou liší od základního písma, od kterého je odvozena a s nímž má společnou písmovou osnovu (výškové proporce) a základní kresebné znaky (např. patky). Používá se k vyznačení důležitých částí textu. Každé písmo nemusí mít řezy. Všechny řezy jednoho písma se nazývají rodina písma. Některé rodiny mají mnoho řezů, běžné jsou však čtyři.

- Normální
- Tučné (bold) – používá se pro velmi důležité krátké úseky
- Kurzíva – používá se pro vyznačování důležitých krátkých úseků textu, citátu, či rozebírané věty. Mají jí být vyznačeny i obraty přejaté z latiny či řečtiny
- Tučná kurzíva

7.2 Volby písem a jejich řezů

Jedna z estetických zásad je „ne víc jak dvě písma na celý text“, proto se volí:

- proporcionální písmo pro text (kde bude uplatňována kurzíva, případně tučné)
- písmo pro názvy kapitol či sekcí, vhodné je písmo bezpatkové (nebo kapitálky hlavního písma)
- písmo pro název práce, jméno autora, ta bývají i o dost větší než názvy kapitol či sekcí, nejlépe písmo bezpatkové, název práce zásadně bez kurzívy, bez podtržení

7.3 Zarovnání textu

- text práce zarovnávat tzv. do bloku
- seznam literatury zarovnávat nalevo
- názvy sekcí, kapitol nejlépe zarovnat doleva
- název práce a autora nejlépe zarovnat na střed

7.4 Odstavec

- první odstavec textu, či sekce textu nemá být (na rozdíl od ostatních odstavců) odsazen první řádek tabelátorem
- odstavec slouží k vyznačení skupiny myšlenek, resp. rozvinuté jedné myšlenky
- proto skupina odstavců (s odsazením prvního řádku) bývá při významnějším tématickém posunu oddělena od jiné takové samostatné skupiny prázdným řádkem

7.5 Patička, hlavička

Patička:

- obsahuje zpravidla stránkování arabskými číslicemi nejčastěji na středu (nebo na nesvázaném okraji stránky)
- na první straně písemné práce číslici zpravidla nezobrazujeme
- předmluva (příp. seznam literatury) může být číslována malými římskými číslicemi

Hlavička:

- pokud je hlavička plněna, zpravidla do ní umístíme názvy kapitoly, případně jméno autora

7.6 Výčtová prostředí

- odrážky pomlčkami
- odrážky tečkami (bulety)
- odrážky číslováním (i se zanořenými úrovněmi)